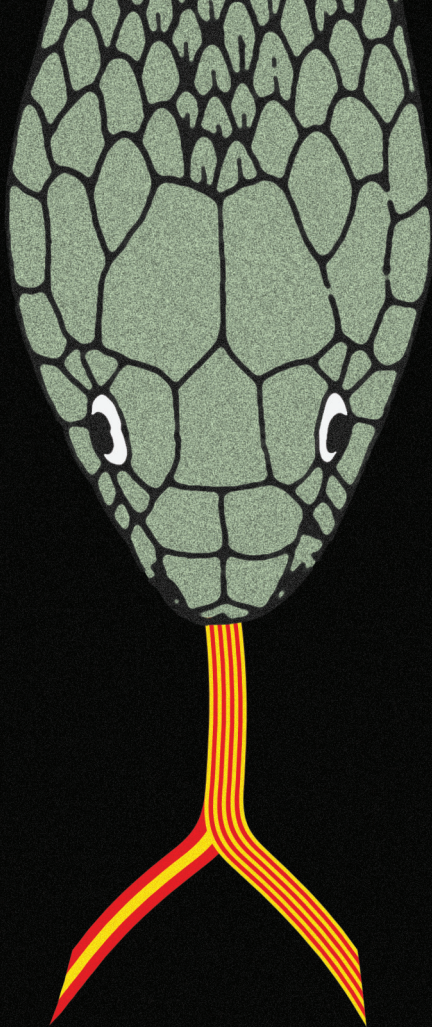

Pòrtic

**Pau
Vidal**

El bilingüisme mata

Del canvi climàtic al canvi idiomàtic

Pau Vidal

El bilingüisme mata

Del canvi climàtic al canvi idiomàtic

Primera edició: gener del 2015

© Pau Vidal Gavilán, 2015

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions SLU, Pòrtic
Pedro i Pons, 9-11
08034 Barcelona
www.portic.cat

ISBN: 978-84-9809-324-7
Dipòsit legal: B-25.127-2014
Fotocomposició: Àtona Víctor Igual, SL
Impressió: Reinbook

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).
Tots els drets reservats.

ÍNDIX

<i>Captatio benevolentiae</i>	11
El bilingüisme no funciona (pròleg per a abans de la independència)	13
Qui parla mana (pròleg per a just després de la independència)	15

SALUT SOCIAL I POLÍTICA

1. Del mossèn al telepredicador	19
2. No era el <i>barco</i>	23
3. Canvi climàtic versus canvi idiomàtic	27
4. No és la quantitat, és la qualitat	31
5. El bilingüisme enriqueix els individus i empobreix les llengües	37
6. No és més bilingüe qui més crida	43
7. El mite de les enquestes	49
8. Dos mites més: els estudis i els astrolòlegs	59
9. Generació Estopa: el fracàs de la immersió	65
10. Generació Rivera: l'èxit de la immersió	71
11. Un país que sedueix	81
12. Un país que imposa	89
13. El joc de les diferències	95
14. Sub-missió	99
15. Mals hàbits	107
16. Escenes agòniques (o la diglòssia com la vida mateixa)	115

ÍNDIX

17. Set milions i mig de filòlegs	123
18. Fills (bords) del bilingüisme	131
19. Barcelonitis: a comarques es parla millor... però els imitem	151
20. El malentès del benparlat (o empramotaire)	145
SALUT FILOLÒGICA	
21. Interferida de mort (la síndrome del ‘polvo’)	159
22. Colonitzada? Collonitzada!	165
23. Espècies invasores	171
24. Qüestió d’accent	183
TRACTAMENT	
25. L’ou o la gallina	193
26. Models publicitaris	199
27. Planeta imaginari	205
28. Planeta imaginari bis: exercicis pràctics	211
CIRURGIA	
29. Trobades (amb parlants) a la tercera fase	219
30. Monolingüisme? Cooficialitat?	225
31. Ciència! (el debat)	229
Agraïments	245

DEL MOSSÈN AL TELEPREDICADOR

«El bilingüisme és una tragèdia indescriptible».

JOSEP PLA

La magnitud de la crisi econòmica que fa anys que arrosseguem ha deixat en segon pla una de les grans catàstrofes contemporànies, que ja es manifestava als anys noranta i que va acabar essent reconeguda unànimement per tothom a partir del tombant de segle, quan l'evidència ja era aclaparadora: el canvi climàtic. En els últims dotze o quinze anys s'han escrit una quantitat incomputable d'articles i estudis intentant establir-ne les causes i proposant solucions, i de fet al novembre passat l'ONU fins i tot va suggerir una data per prohibir del tot les emissions de gasos de combustibles fòssils. De moment, però, en l'única cosa que hi ha acord és que el fenomen (i això també val per al col·lapse del capitalisme de producció il·limitada) es va començar a gestar molt de temps abans, com a mínim des dels anys setanta. Però sembla que no n'aprenem, perquè un tercer terratrèmol que també afecta tot el planeta (i a nosaltres especialment) i que fa uns quants decennis que s'està gestant continua essent, en aparença, inexistent. Em refereixo al que, per analogia, podríem anomenar el canvi idiomàtic.

Els lingüistes adverteixen regularment de la progressiva desaparició de llengües del mapa lingüístic mundial; els últims avisos asseguren que a finals del segle XXI s'hauran ex-

tingit la meitat de les aproximadament 6.000 que es parlen avui dia. La immensa majoria seguiran l'exemple dramàtic del dàlmata i es moriran senzillament per falta de parlants, com el livonià de la costa de Letònia, el guugu d'Austràlia, l'ainu del Japó, l'svanetià de Geòrgia, el lenape dels Estats Units i, mal que ens pesi perquè ens és cosí germà, l'occità. Però la nostra, per variar, serà una excepció. Sempre hem estat una anomalia i ho serem també en la mort: el català no es morirà per falta de parlants sinó de català. Serem els pioners d'una novetat en el camp de la sociolingüística. Si els dialectòlegs ja advertien ara fa un segle que les llengües tendien a unificar-se i ser parlades de la mateixa manera per més milions de parlants que tinguessin, ara la unificació ja no es interna al codi sinó externa: dues llengües diferents tendeixen a fondre's en una. Avui són llengües veïnes, com el català i el castellà, però i en el futur? Qui ens diu que a poc a poc l'anglès no s'anirà dissolent en l'àrab o el mandarí?

Exagero, és clar, però no tant. Abans de detallar els símptomes que porten a aquesta conclusió, és important prendre consciència dels efectes indesitjats que ha tingut la gran revolució del segle xx, la dels mitjans de comunicació. Els tristament cèlebres efectes col·laterals. En el pla lingüístic, el pas, en tot just un parell o tres de generacions, de la ràdio a les plataformes digitals i les xarxes socials ha tingut com a conseqüència un canvi de models. Els nostres avis veien a la cara un percentatge altíssim de les seves fonts d'aportació verbal: la família, els convilatans, els botiguers, les cabareteres, els companys de seient al tramvia... Un panorama geogràficament molt limitat i dialectalment força homogeni. Les autoritats (rector, alcalde i guàrdia civil) parlaven castellà i el poble majoritàriament en català. Estic parlant d'abans de la Guerra Gran, quan el monolingüisme de les classes populars i l'emigració de la ruralia a la ciutat havien permès que les

primeres dues onades migratòries espanyoles (la de l'últim terç del segle XIX, amb abundància de valencians i aragonesos, i la dels anys vint, murcians) es fessin seva la llengua de manera majoritària, tal com explica Rudolf Ortega a *La dèria del català*. Les poques cares, doncs, que sentien i no veien eren les de la ràdio i el diari (els que el llegien, que no eren gaires). Anar a cinema i a teatre eren activitats molt esporàdiques. Però el franquisme va fer canviar les coses radicalment, i no solament per la prohibició i la persecució de la llengua. L'escolarització obligatòria va fer que tots els infants nascuts a partir d'aleshores tinguessin un coneixement del castellà molt més íntim que el dels seus avantpassats: ja ningú podia dir que no sabia castellà, o com a mínim que no l'entenia. L'altre fenomen, tanmateix, va representar el trasbals definitiu: l'arribada de la televisió va ser com ficar un mestre a cada llar. Un mestre que només parlava en castellà. La potència del mitjà televisiu és tan desmesurada que, si per comptes del «primer canal» i el «segon canal», com en dèiem, haguéssim tingut, posem per cas, TV3 i el 33 en total exclusivitat durant tant de temps segurament no hauria calgut introduir la immersió a les escoles. Anys més tard van arribar les privades i al cap de poc les plataformes digitals, amb una oferta infinita. Que s'ha vist multiplicada exponencialment gràcies a internet, youtube i companyia, que han atomitzat el panorama del flux comunicatiu. Si quan érem tele i ràdio-dependents probablement ja s'havia igualat el nombre de cares que sentíem parlar sense veure i les que sí que vèiem, amb l'eclosió de les xarxes socials es pot dir que la informació que ens arriba per via indirecta (és a dir, la que no és conversa cara a cara o telefònica) supera de molt la que prové dels cercles més immediats.

El resultat d'aquesta inversió del flux informatiu és que la nostra parla ha deixat d'alimentar-se des de dins, és a dir, de

la comunitat local, per passar a alimentar-se des de fora, de la global. Que en el cas català, traduït a termes idiomàtics, vol dir que hem passat de rebre un vuitanta-noranta per cent dels missatges en la nostra llengua a un vint, vint-i-cinc per cent de mitjana; la resta són en la llengua del veí (més un percentatge més o menys residual de terceres llengües, especialment l'anglès, molt variable en funció dels hàbits de cadascú). Qui mira preferentment canals en català, escolta emissores en català, llegeix premsa en català i va a veure espectacles en català (de cinema val més que no en parlem gaire), pot arribar a apujar aquest percentatge fins a poc més del cinquanta per cent, però igualment quedarà lluny dels avantpassats: no pot evitar ni la publicitat, ni les intervencions de parlants castellans en aquests mitjans, ni la propaganda a la bústia ni, sobretot, el contacte amb la gran quantitat de població no catalanoparlant.

Els lingüistes anomenen aquesta situació contacte de llengües, i fa temps que s'estudia perquè no és precisament una cosa nova. Al llarg de la història ha acompanyat les conquestes de territoris per part d'estats imperials, com és el cas d'Amèrica Llatina (amb les conseqüències per a les llengües autòctones que ja sabem). O el colonialisme, amb resultats diversos segons la durada i la brutalitat dels mètodes del colonitzador. Tanmateix, el que sí que és nou és l'entusiasme amb què a partir de l'anomenada transició democràtica els governants ens van voler convèncer que això era un privilegi, fins al punt que actualment molta gent creu de bona fe que el bilingüisme (així, en genèric, a l'engròs, sense situar) és una cosa bona *per se*. Però el contacte de llengües, igual que el contacte entre l'aigua freda i la calenta, no és una situació estable i duradora, sinó que causa modificacions i altera els equilibris.

NO ERA EL 'BARCO'

«L'anglès permet sobreviure a Holanda o a Suècia però qui decideix viure-hi sap (sense que ho percebi com una imposició) que no hi viurà bé si no aprèn i fa servir l'holandès o el suec. Això, ara mateix, no passa a Catalunya i el gran obstacle que ho impedeix té un nom que tots sabem i que és l'horitzó que s'han posat la majoria dels nostres polítics: en diem *bilingüisme*».

ALBERT PLA NUALART

El filòleg vocacional que hi ha dins de cada català sol reduir el problema de la llengua a quatre barbarismes. I fins i tot objectarà que en altres èpoques, especialment en el període conegut com la Decadència, el català va arribar a estar tant o més contaminat que ara, tal com demostren per exemple els textos teatrals d'aleshores farcits de *desdeluegos*, *hallasgos* i *ditxes*. Fins i tot persones amb sensibilitat que s'han pres la molèstia de rumiar i escriure sobre el tema ho liquiden com una simple qüestió poc més que lèxica: «Volem una llengua a la vitrina, protegida, immaculada, puríssima, la llengua de Verdaguer i d'Espriu, la que va regular el mestre Fabra? O volem el català viu, al carrer, que el parli tothom i, per tant, exposat a contaminacions, al mal ús, a la infecció dels barbarismes, a la transformació? [...] Totes les llengües vives reben maltractaments. I més si es tracta d'una llengua minoritària que ha de conviure amb un idioma potent i vigorós. Ho hem d'acceptar, perquè si ens entestem a preservar un català im-

pecable i pur, potser deixarem de sentir-lo als patis de les escoles. [...] Incorporar mots nous, canviar les expressions populars, potser modificar alguns girs sintàctics, són preus que crec que podem pagar a canvi de mantenir la nostra llengua en un estat de salut vigorós» (Sílvia Soler, *No tinguem por*). O, per triar un exemple d'avui mateix, els polemistes que van prendre part en el debat a la revista digital *Núvol* que Narcís Garolera va engegar des d'*Els Marges* (amb una sola excepció), que es van limitar a llançar-se exclusivament mots i expressions pel cap. I podrien tenir raó, si es referissin a aquell temps, en què, en efecte, la contaminació era exclusivament de vocabulari. Desgraciadament, al filòleg vocacional els arbres dels mots no li deixen veure el bosc del sistema lingüístic. Un idioma no són quatre mots i expressions (com l'esgarrifosa però imparable 'Se m'ha caigut' que motivava aquell paràgraf de l'escriptora badalonina). Una llengua no és pas una suma de mots sinó, sobretot, les relacions que estableixen entre ells. És com si diguéssim que la cuina són les pastanagues i els ous. No, això són els ingredients. Però una cosa és un ou i una altra una truita, una cosa és una truita a la francesa i una altra una de patates, una cosa és una truita a la francesa per esmorzar i una altra per sopar, de segon plat; una cosa és un entrepà de truita i una altra un timbal de truites. Una llengua és un sistema complex fet d'elements tangibles (les paraules, els morfemes) i d'intangibles (l'ordre de la frase, la tonalitat, la freqüència...), i no és possible modificar-ne un sense afectar els altres. Si no deixes evaporar el vi bo mentre prepares el farciment, el resultat del plat no serà només que tindrà més gust de vi; el tomàquet també en quedarà afectat, perquè s'haurà cuït menys, i la ceba serà menys melosa, i la carn més eixarreïda. El problema de la interferència entre llengües no són uns quants barbarismes, és la modificació sintàctica i l'alteració fonètica. És

la diferència que hi ha entre el *quefa* del besavi i el *qué cabrón* del nét. Albert Pla Nualart ho ha reiterat fins a l'extenuació: cada element de la llengua que rep un sotrac genera tremolor en tot el sistema, cada mot que és substituït per un de foraster obliga a un reajustament de tots els altres. Podeu fer la prova ara mateix: imagineu-vos que sou un d'aquests parlants (valencians exclosos, en aquest cas) que han canviat el gènere de la xocolata i diuen *el* xocolata, en masculí. Com cantaríeu la cançó aquella que diu «La xocolata estava molt calenta, / de tan calenta...»?